

HAUTA-GALDEREZ

Patxi Goenaga

(Universidad del País Vasco/Euskal Herriko Unibertsitatea)

Abstract*

Grammars usually distinguish three kinds of interrogative sentences: a) WH questions; b) alternative questions and 3) polar or 'yes/no' questions. The aim of this paper is to contribute to the analysis of the last two types in Basque.

Basque has two disjunctive conjunctions, EDO and ALA. EDO is the unmarked option, for many speakers exclusively use only this conjunction. Other speakers reserve the use of ALA for alternative questions.

Sometimes, alternative questions clearly present the appearance of a conjunction of two (or more) clauses. But a different structure is more common: instead of two coordinated clauses, only a single clause that includes a disjunctive coordinated phrase as a constituent. This phrase usually occupies the focus position in the sentence. Despite their apparently different structure, these 'simple', interrogative structures can be derived from an ellipted form of the two sentence disjunction. There are a lot of arguments for this analysis: certain verb agreement phenomena, as well as the special intonation of these 'simple' constructions, or certain facts concerning subordination, for example.

A similar source is proposed for yes/no questions. In Basque, there are two different ways to construct such yes/no interrogatives. In one case, a particle (AL or -A) is present in the sentence. In other cases, we simply apply the typical rising intonation to the declarative sentence. In the first case, it is possible to admit an empty yes/no operator. But for the second, we propose the same structure as that proposed for alternative interrogatives. The main arguments for this analysis refer both to syntax (constraints on embedding) and intonation.

In this way, a unified analysis is obtained for all alternative questions.

When the yes/no question is built on the AL particle, probably there would be no need for any sentence conjunction. In this case we would simply be dealing with a special use of AL, a modal element originally endowed with an optative value.

Lan honetan galde-perpauzez jardungo dugu. Ohikoa da galde perpauzetan hiru mota bereiztea, adieraren arabera: a) zati- galderak, edo NZ galdera deituraz ere eza-gutzen direnak; b) galdera alternatiboak, guk hauta-galdera deituko ditugunak eta, c) *bai-ala-ez* galderak. Hemen azken biez arituko gara. Ez da gure asmoa galdera mota hauen behin-betiko azterketa egitea, zenbait argitasun eskaintzea baizik. Zati-

---

* Lan hau paratzeko, honako ikerketa proiektu laguntzak baliatu dira: UPV/EHUren EHU06/20, Ministerio de Ciencia e Innovación-en FFI2008-00240/FILO eta Agence Nationale de la Recherche-ren ANR-07-CORP-033.

galderen analisia baino zerbait konplikatuagoa delakoan nago. Hauta-galderak batzuetan perpausoen juntadura gisa ematen ditugu. Gehienetan, hala ere, perpausa baino osagai txikiagoen juntadura moduan agertzen zaizkigu. Hauen azterketara hurbildu nahi dugu hemen. *Bai-ala-ez* erako galderak ere bide beretik azter daitezkeela aldarrikatuko dugu.

1. ALA juntagailua hauta-galderetan

Hauta-galderek juntadura taxua erakusten dute gehienetan. Juntadura horretako juntagailua euskaldun askorentzat ALA da. Beste askorentzat, berriz, EDO ere izan daiteke. Alegia, badira euskaldunak ALA eta EDO bereizten dituztenak bakoitzari bere betekizuna emanaz (ik. Villasante 1976: 24-27). Beste askorentzat, berriz, EDO-k bi lanak egin ditzake. ALA eta EDO juntagailu hautakariak dira:

- (1) a. Zure bila norbait joango da {ala/edo} zeure kasa etorriko zara? [+galderazko]
 b. Abuztuan {ala/edo} irailean hartuko dituzu oporrak? [+galderazko]

Baina:

- (2) Neu joango naiz {edo/*ala} bidaliko dut norbait. [-galderazko]

Menpeko perpauso gisa ere eman daitezke:

- (3) a. [[Zure bila norbait joango den] ala [zeure kasa etorriko zaren]] jakin nahi genuke.
 b. [Euskaraz, etxean ala eskolan ikasi duen] ez dakigu.

Menpeko perpauosok zehar-galderak dira. Bestalde, hauen ezaugarria da menpeko perpauseta)ko adizkiak menderagailuz hornituak agertu beharra: -(E)N edo -(E)NETZ, edo BA-, bizkaieraz. Dena dela, [... -(E)N ALA ... -(E)N] nahiz [... BA- + adizkia ALA ... BA- + adizkia] segidak ohikoak dira baina [... (-)ENETZ ALA ... -(E)NETZ], zilegi izanik ere, ez da erraz holako adibideak aurkitzea. Gehienetan adizki bakarreko perpauosak aurkitzen ditugu.

Bai-ala-ez erako galdera bakunetan euskalki batzuetan, gipuzkeraz bereziki, AL galde partikula ageri da. Hala ere, galde-partikula hau ez da ALA juntagailuarekin bateragarria:

- (4) a. Mikel etorriko (al) da?
 b. Mikel etorriko (*al) da ala zu (etorriko zara)?

AL partikula hau, bestalde, bitxi suertatzen da zehargalderetan:¹

- (5) Ez dakit [Mikel etorriko (*al) den]

Maiz, hauta-galdera hori bi zatitan ematen da:

- (6) a. Nork esan dizu?, Mikelek ala Josebak?
 b. Mikelek ala Josebak?, nork esan dizu?

¹ Ikus, hala ere, *EGLU II*, 511-512, non “*galdegin* edo honelako aditz nagusiren baten objektu direnean” zilegiztat jotzen diren. De Rijk-ek (2008: 442) ere ideia horri eusten dio. Gipuztekin —dio— *bai-ala-ez* zehargalderetan AL partikula txertatzen dute, ‘galde egin’ adierako aditz baten mende doazenean, orduan benetako galderak baitira.

ALA-ren ondoren doan perpausa galderazkoa izan daiteke: gehienetan, NZ taxukoa da baina *bai-ala-ez* tankerakoa ere izan daiteke:

- (7) a. Mikel ala nor etorri da?
 b. Mikel etorri da, ala nor (etorri da)?
 c. Har ezazu hau. Ala beste hau nahiago duzu?

Holakoetan ez dago beti argi ALA-ren bi aldeetako osagaiak juntagaiak diren eta, horrenbestez, egiazki juntadurarik badugun. Batzuetan, badirudi juntagailua baino arago lokailu soila dela. Hori gertatzen da, adibidez, honako honetan:

- (8) Hemen oso ondo bizi gara. Ala gure irudipena besterik ez da?

Kasu honetan, zail da ALA juntagailutzat hartzea, baina dudarik ez da galdera bati sarbidea ematen diola.

Hau beste entonazio bat emanda ere gauza daiteke, idazkerari behar den aldaketa ezarriz:

- (8') Hemen oso ondo bizi gara, ala gure irudipena besterik ez da?

ALA, adierazpen perpaus baten ondoren ere joan daiteke, egiaztapena eskatzeko erabiltzen ditugun galderak osatuz:

- (9) Etxera zoaz, ala?

Honek perpaus bakuna dirudi, baina 'zintzilik' daraman ALA horrek zerbait ezabatu edo izan dela iradoki dezake, 'etxera zoaz, ala beste norabait zoaz?' esango bagenu bezala.

Eta besteen parean, honako hauek ere arruntak dira:

- (10) a. Etxera zoaz ala lanera?
 b. Etxera ala lanera zoaz?

Bi adibide hauetan hauta-galderak ditugu baina bi juntagaien perpaustasuna ez da begien bistakoa. Mugan gabilitza eta mugan ibiltzea beti izaten da konplikatua. Bestalde, galderez ari gara eta hauek solasarekin, diskurtsoarekin, oso loturik ikusten ditugu. Askotan, elipsiak ere sumatzen dira, auresuposizioek ere zeresan handia dute...

Hiru ataletan banatua emango dugu gure aztergaia: lehenbizi, perpausen junta-dura aztertuko dugu; ondoren, perpausa baino txikiago diren juntagaiez arituko gara eta azkenik, eztabaidagarriagoak izan daitezkeen *bai-ala-ez* galderez mintzatuko gara. Hauek ere jatorrian perpaus juntadura dutelako ideia defenditzen saiatuko gara.

2. Perpausak juntagai

Azter dezagun lehenbizi hauta-galdera bi perpaus osoren juntadura gisa ematen zaiguneko kasua, goiko (1a) gisako hauta-galderak, alegia. Har ditzagun, adibidez, honako bi perpaus hauek:

- (11) a. [[Azterketa gairiditu nahi duzu] ala [denbora pasa zatoz]]?
 (zuzeneko galdera)
 b. Ez dakit [[azterketa gairiditu nahi duzun] ala [denbora pasa zatozen.]]
 (zehir-galdera)

(11a)ko juntadura perpaus lokabe bat da, zuzeneko galdera bat. (11b)n, berriz, juntadura mendekoa da eta mendeko zehar-galdera honek, mendeko perpaus juntatu guztiek bezala, menderagailua behar du, -(E)N, kasu honetan.² Perpaus menderatuak, zehar-galderak izan nahiz bestelako osagarriak edo postposizio sintagmak izan, dagokien menderagailua agerian dutela eman behar dira. Eta bi perpausen juntadura baldin bada eta, horrenbestez, bi adizki baditu, juntagai bakoitzak erakutsi beharko du menderagailu hori, adizkiak agerian badira behintzat. Horrela, (12a) zuzena da, (12b) ez:

- (12) a. Ez dio inori esan [bilerara etorriko DEN ala etxean geldituko DEN].
b. *Ez dio inori esan [bilerara etorriko da ala etxean geldituko den]

Perpaus-juntadura honen aurrean zenbait galderari erantzun beharra dago, duten egituraren berri era egokian eman nahi baldin bada. Bi izango genituzke nagusiak: a) juntadura galderazkoa bada, nola eman daiteke juntadura honen galdetasunaren berri? eta b) juntagai ditugun perpausak, bakoitza bere aldetik galderazkoa al da? Hau, jakina, bi juntagaiek agerian behar duten -(E)N menderagailua ezinbestean agertu beharrarekin lotua dagoen zerbait izan liteke. Bigarren galdera honetatik hasiko gara.

2.1. Juntagai diren perpausen izaera

Errepara diezaiogun perpaus honi:

- (13) *Etxe honek zenbat balio du ala zenbat kostatzen da?
(cf. Etxe honek milioi erdi balio du ala gehiago kostatzen da?)

Juntadura honek ez du atarramentu onik. ALA-k ezin ditu, antza, jadanik galderazko diren juntagaiak juntatu. ‘Zenbat balio du?’ eta ‘zenbat kostatzen da?’ NZ galderak ditugu eta bien arteko hautua egitea helburu duen beste galdera bat sortzea (hauta-galdera, alegia) ez da bidezko.³

Galde hitzik gabekoetan, ordea, juntagaiak ez ote litezke izan bakoitza bere aldetik *bai-ala-ez* motako galdera?

- (14) Benetan ari zara ala adarra jo nahi didazu?

Hemen egiazki ez da galdetzen norbait benetan ari den ala ez edo norbaitek adarra jo nahi didan ala ez. Hemen hiztunak egiten duena da bi aukera eskaini (‘benetan ari zara’ edo ‘adarra jo nahi didazu’), bietako bat egia dela pentsatuz, eta solaskideari eskatzen dio bi aukera horien arteko hautua egiteko. Galdera hori egiteak esan nahi du bi aukera horien artean egiazkoa zein den erabaki behar duela solaskideak.

² -ENETZ nahiz BA- ere izan litezke, euskalkien arabera, baina hemen orokorra den menderagailua bakarrik hartuko kontuan.

³ Hala ere, zenbait baldintza betetzen direlarik, bigarren juntagaia behintzat izan daiteke galderazkoa, NZ galde hitza duena. Adibidez:

- (i) Etxea nahi duzu ala zer (nahi duzu)?

Hala ere, hemen ez dirudi egin behar den hautua ‘A ala B?’ denik, besterik gabe. Halako anakolutu moduko zerbait dukegu, beharbada. Ikus, hala ere, *Orotariko Euskal Hiztegi*ko ALA sarrera, eta baita Lafitte (1944: 225) ere.

ALA juntagailuak juntatzen dituen perpausak nolakoak dira, horrenbestez? Alegia, bi galdera juntatzen ditugu ala juntadura bera, oso-osorik, da galderazko? Perpaus bakoitzak -(E)N menderagailua daramanez, eta hau zehar galderen konplementatzailatzat hartu ohi denez, pentsa liteke ALA juntagailuak galderazko perpausak juntatzen dituela. Hala ere, gure ustez, bigarren aukera da zuzena. Alegia, juntadura bera da, osorik, galdera.

(13)ko adibidea gorabehera, beste argudio bat ere eman daiteke: *bai-ala-ez* erako zuzeneko galderak osatzeko euskalki batzuetan erabiltzen den AL galde partikula ezin da erabili ALA juntagailuarekin batera:

- (15) a. *Mikelek egin al du ala zuk egin al duzu?
[cf. Mikelek egin du ala zuk (egin duzu)?]⁴

Egia da lehen juntagaian OTE galde partikula dutenak ere badirela:⁵

- (16) a. bata eta bestea, (...) zinetan eta benetan argitara agertuak ote dira, ala ez. (Mitzelena, *Idazlan hautatuak*, 234)
b. Elizgizonak bakarrik ote dira Eliza ala elizgizonak eta beste zenbait? (Mitzelena, *Idazlan hautatuak*, 398)

Ohar gaitezen, nolnahi ere, lehenbizikoan juntagailuaren aurretik koma ezarri duela idazleak. Etena dugu, hortaz. Beraz, bi galdera izango genituzke hemen, elkarren ondoan emanak, bigarrenaren hasieran ALA ezarriz. ALA hau, or-

⁴ Perpausa beste modu batera antolatuz gero, (15)eko lehen juntagaiaren pareko litzatekeena galde perpausa izan daiteke AL eta guzti:

- (i) Mikelek egin al du? Ala zuk egin duzu?

Edo honako honetan:

- (ii) Nor etorri da? Ala ez da inor etorri?

Baina hemen, benetan, bi perpaus lokabe ditugu, galderazkoak, baina lokabeak. Eta ALA, juntagailu baino areago, lokailu dela esan beharko genuke (ik. Euskaltzaindia 1990).

Hala ere, hona hemen adibide hau:

- (iii) Lehen ere ahotan hartu ditugun hitz elkartuak, berezi behar ahal dira ala ez (Mitzelena, *Idazlan hautatuak*, 104)

Perpaus hau ontzat emateko ere, nire ustez, bi galdera ditugula onartu beharko litzateke, bi galdera lokabe. Entonazioa ere, nire euskararen honako honen antzekoa litzateke:

- (iv) Berezi behar al dira?↓ ala ez?↓

Eta ez:

- (v) Berezi behar al dira?↑ ala ez?↓

Dena dela, kontuan izan bedi (i) adibidea badaezpadakoa gertatzen dela bigarren perpausaren ALA-rekin batera AL partikula ere ezartzen badugu:

- (i') Mikelek egin al du? *Ala zuk egin al duzu?

⁵ Dena dela, AL eta OTE, biak 'galde partikulak' izanik ere, erabat desberdinak dira. OTE era guztietan galderetan ager daiteke, AL, aldiz, *bai-ez* erakoetan bakarrik:

- (i) a. Nork egin ote du? vs. b. *Nork egin al du?

dea, ez litzateke benetan juntagailu izango, lokailu baizik. Azalpen bera izan lezake (16b)k ere. Nire euskarak, nekez onartuko luke perpaus hori, etenik ezean behintzat.⁶

Ez dugu benetako juntaturarik, bi galde perpaus, bata bestearen segidan emanak, baizik. Perpaus bakoitzaren forma gorabehera, argi dago, egiazki, bi perpausen arteko juntadura dugunean, erantzun bakarra eskatzen dela, lehenbiziko juntagaia edo bigarrena ‘jasoz’. Alegia:

(17) Gurasoein bizi zara oraindik ala zure lagunaren etxera joan zara?

Hemen argi dago galdera bakarra dela, itxia, eta erantzunak ere bakarra izan behar duela. Hala ere, galdera bakar hori bi (edo gehiago, agian) perpausen juntadura gisa ematen dugu eta hauetako bakoitzak, gainera, bere menderagailua eramango du, -(E)N, -(E)NETZ nahiz BA-.

Huddleston & Pullum-ek (2002: 869) diote gure hauta-galdera hauen ingeles baliokideetan “we have two interrogative clauses but a single question”. Formari dago-kionez, hala dirudi. Ingelesezt argi dago bi juntagaiek hartzen duten itxura ‘perpaus interrogatiboarena’ dela:

(18) Is it genuine or is it a hoax?

Euskaraz ere, -(E)N, -(E)NETZ eta abarrak ere galde-perpausetan aurki ditzakegunak dira, baina ez dauzkagu bi galdera juntatu, galderazko juntadura bat baizik.

2.2. Galdetasunaren berri nola eman

Orain arte aipatu ditugunetan perpaus juntadura dugu, hautakaritza juntadura. Baina juntadura hori bi motatakoa izan daiteke: galderazkoa edo adierazpen soilezkoa:

- (19) a. Benetan ari da EDO adarra jo nahian dabil. [adierazpena]
 b. Benetan ari da ALA adarra jo nahian dabil? [galdera]

Bi perpausok aurreuposizio bera dute: ‘nor bait benetan ari da edo adarra jo nahian dabil’. (19a)n bi aukera horiek badirela baieztatzen da, besterik gabe. (19b)n ere bi aukera berak dira, lehen bezala, baina solaskideari galdera egiten zaio aukera

⁶ EGLU IV-an ere (156-157 or.) aipatzen da kontu hau. Esaterako, honako adibide hau eskaintzen zaigu, beste batzuen artean:

(i) Jesus Krist elkhiten deia zelutik, ala (...) han ere dago? (A. Belapeyre, *Katixima laburra*, 72)

Alegia, lehen juntagaian galde perpausa dugu (*elkhiten deia*, -A galderazkoarekin). Baina hor dugu koma ere. Horrenbestez, bi perpaus galderazkoen artean ageri den ALA hori ez litzateke benetan juntagailua, lokailua baizik. Eta bi perpausen erdian ageri bada ere, itxura guztien arabera, bigarren perpausaren atal dela esan genezake. Galdera bati hasiera ematen diola pentsa liteke.

Ote galde partikuladun adibideak ere jasotzen dira:

(ii) Zinez ote da zure eginbide mina, ala hortan ote da zure atsegina? (Xalbador, *Odolaren mintzoa*, 242).

Dena dela, gauzak horrela gertatzen direla azpimarratzera mugatzen da EGLU: “azpimarratzekoa da —dio— (...) *ala* juntagailua *ote*-rekin batera agertzea”.

horien artean bat lehenetsi dezan. Hortaz, galderari dagokion operatzaile bat izango dugu oraingoan jokoan:

(20) [GALD [[benetan ari da] ala [adarra jo nahian dabil]]]

Eta galde perpaus hau mendekoa denean, zehar-galdera alegia, orduan juntagai diren bi perpausetako adizkiek dagokien menderagailua eramango dute itsatsia: $-(E)N$, orokorrean, (edo $-(E)NETZ$ nahiz BA-).

(21) [GALD [[benetan ari DEN] ala [adarra jo nahian DABILEN]]] galdetu diot.

$-(E)N$ menderagailu hau KONP(lementatzaile)-tzat hartu ohi dugu. Hain zuzen, besteak beste, zehar-galdera jokatuena ezaugarritzat ematen da. Horrek esan nahi du bi juntagaiak galderazko direla? Ez nahi eta ez. Horrek esan nahi duena da bi juntagaiak tankera berekoak izan behar dutela eta bietako adizki jokatuak menderagailu jakin bat behar dutela. Menderagailu hori $-(E)N$ da, baina ez da beti zehar-galderen marka. Nolanahi ere, Ortiz de Urbinak (1999: 331) dioen bezala, Rizziren (1997) proposamenaren ildotik, zilegi zaigu bereiztea alde batetik konplementatzaile klitikoa ($-(E)N$, alegia), perpaus jokatuaren marka litzatekeena eta burua eskuinaldean izango lukeen Konplementatzaile Sintagmako osagai litzatekeena, eta bestetik, berriz, burua ezkerrean izango luketen Foko, Mintzagai eta Indar Sintagmak, non ostatu izango luketen operatzaileek.

Beste arazo bat ALA juntagailuaren hautapena ziurtatzea litzateke. Alegia, ALA juntadurak galderazkoa izan behar du, nolabait. Juntaduraren egitura ohikoa ez baizik X'-ren araberakoa izanez gero (Johanessen 1998: 108 eta hurr.), juntaduraren burua ALA juntagailua bera izango litzateke:

(22) [_{Junt-S} [_X benetan ari da] [_{Junt'} [_{Junt} ala] [_Y adarra jo nahian dabil]]]

Horrela, juntaduraren beraren galdetasuna edo galdegaitasuna ziurtatua egongo litzateke. Baina xehetasun hauek guztiak azterkizun utziko ditugu oraingoz.

3. Perpaus barneko osagaien juntadura

Juntagaiak perpausak ez ezik, perpausetik beherako osagaiak ere izan daitezke: kasu markaz hornitutako Determinatzaile Sintagmak, Postposizio Sintagmak, mendeko perpausak, predikatuak eta abar. Gehien erabiliak holakoak dira, gainera, eta ez, aurreko atalean hizpide izan ditugun perpaus juntadurak. Adibidez:

- (23) a. [_{DS} [_{DS} Itsasori] ala [_{DS} Izarori]] erregalatu diozue katakumea?
 b. [_{POS} [_{POS} Bilbon] ala [_{POS} Hernanin]] bizi zara orain?
 c. [_{Perpaua} [_{Perpaua} Gurekin etortzeko] ala [_{Perpaua} etxean geratzeko]] esan diozu?
 d. [_{AdjS} [_{AdjS} Merkea] ala [_{AdjS} garestia]] da etxea?
 e. [_A [_A Erosi] ala [_A alokatu]] egin duzu etxea?

Oraingoan, lehen ez bezala, perpausak barik perpaus-osagaiak ditugu juntagai, itxura batean behintzat. (23c)n bi perpaus ditugu, baina perpaus lokabe beraren osagai dira.

Bestalde, juntadura hauek aditzaren aurrean kokatzen dira, galdegai gisa. Perpaua, jakina, galderazkoa da. Hori da, hain zuzen, EDO [+/- GALD] eta ALA [+GALD] juntagailuen arteko diferentzia, honako adibide hauetan ongi ikusten ahal den bezala:

- (24) a. [Bihar ala etzi] joango zara Turkiara? / *Turkiara joango zara [bihar ala etzi]?⁷
 b. [Bihar edo etzi], joango (al) zara Turkiara? / Joango al zara Turkiara [bihar edo etzi]?
 c. *[Bihar ala etzi], joango (al) zara Turkiara? / *Joango al zara Turkiara, [bihar ala etzi]?

Eta, jakina, galderarik ez bada, ALA-rentzat ere lekurik ez:

- (25) a. *Bihar ala etzi joango zara Turkiara.
 b. Bihar edo etzi joango zara Turkiara.

(24a) perpausean galderaren muina juntadura bera dugu: *bihar ala etzi?* Galdera honi dagokion erantzuna ez da ez «bai», ez «ez», «bihar» nahiz «etzi» baizik. Edo «inoiz ez» edo «bihar eta etzi», adibidez. [*Bihar ala etzi*] eta [*noiz*] baliokidetzat har litezke (*NOIZ joango zara Turkiara?*). Baina *noiz?* galderak erantzuna erabat zabalik utziko luke. Aldiz, *bihar ala etzi?* galdetzean, erantzuteko aukerak bitara mugatzen ditu galdegileak: *bihar ala etzi?*. Hots: hitzunik auresuposatzen du horiek direla aukera posible bakarrak bietako bat dela egia. *Noiz?* galdetzen dugunean, auresuposizio hori zabalagoa da: 'noizbait joango zara Turkiara'.

(24b)ren erantzun egokia, berriz, «bai» edo «ez» izango litzateke, galdera ez baita ez NOIZ joango zara?, ez BIHAR ALA ETZI joango zara?, baizik JOANGO ZARA ALA EZ ZARA JOANGO NOIZBAIT? Alegia: bihar edo etzi, joango zara, BAI ALA EZ?

Eta (24c), berriz, okerra da, bi hauta-galdera batean bildu direlako: *bihar ala etzi?*, eta *joango zara ala ez zara joango?* Eta erantzunik ere ezin eman.

Diferentzia horrexegatik, hain zuzen, (24)ko perpaus horien osagaiei beste hurrenkera bat ezarri diegunean, galdegaiari zor zaion kokagunea (adizkiaren aurrekoa) errespetatu gabe, ondorio desberdinak lortzen dira gramatikaltasunari dagokionez.

3.1. Juntaduraren egituraz

(23)an jaso ditugun perpausetik beherako juntadura hauen egitura, lehen begiratuan dirudien baino zertxobait konplikatuagoa da. Har dezagun honako perpaus hau:

- (26) Zuria ala gorria nahi duzu?

Honen parafrasitatzat eman litezke honako hauek:

- (27) a. Zuria nahi duzu ala gorria nahi duzu?
 b. Zuria nahi duzu ala gorria?

(27)ko parafraasiok jatorri berekoak baldin badira, hauen eratorpenak sortzeko bi-deak aski argia dirudi: oinarrian hauta-galdera dugu, eta juntagaiak, perpausak direla pentsa genezake:

- (28) [GALD [[zuria nahi duzu] ala [gorria nahi duzu]]]?

⁷ Perpaus bakunetan galdegaia eskuineraturik eman daitekeen bezala (*etorriko naiz GERO* modukoetan), ez-gramatikaltzat eman dugun adibide hau ere horrela interpreta liteke, entonazio bereziarekin, eta, horrenbestez, zuzena gerta daiteke:

(i) Turkiara joango zara, bihar ↑ ala etzi?↓

Baina ez da maizenik erabiltzen dugun esamoldea.

(27b) (27a)tik eratorritzat eman daiteke, elipsi bidez, arazo handiegarik gabe:⁸

(28') a. Zuria nahi duzu ala gorria ~~nahi duzu?~~ (=27b)

Bide honek aski zentzuzkoa dirudi (cf. Han & Romero 2004). Baina elipsia eskuineko perpausean ez ezik, ezkerrekoan ere aplika badaiteke (cf. Amundarain 2002), honako hau gertatuko zaigu:

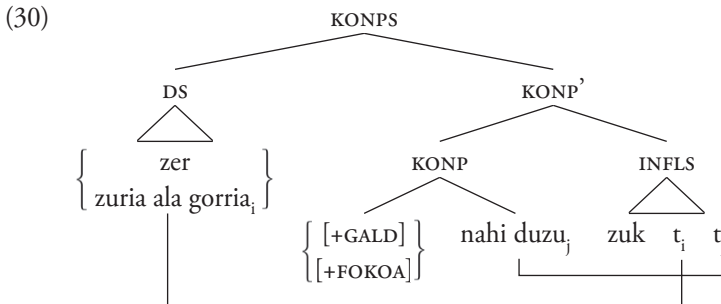
b. Zuria ~~nahi duzu~~ ala gorria nahi duzu? (= 26)

Hortaz, ezabaketa bide hau ere zilegi izanez gero, (26)ko perpausaren eratorpenaren berri emateko, bi aukera genituzke: a) perpausa bakuntzat hartzea, [_{DS} zuria ala gorria] perpaus bakun baten osagai dela onartuz. Hots:

(29) [_{DS} [_{DS} Zuria] ala [_{DS} gorria]] nahi duzu?

edo b) elipsi bidez eratorritzea, (28'b)n bezala, alegia.

Nolanahi ere, kasu batean zein bestean, [zuria ala gorria] atalari galdegaiaren lekua ziurtatu behar litzaioke. Determinatzaile Sintagma juntatu hori jatorrizkoa dela onartuz, NZ galde hitzei dagokien leku berbera esleitu lekietan: bata zein bestea galderaren fokoa lirateke eta antzeko egitura osatuko lukete.⁹ Ohiko bidea litzateke onartzea galde perpaus hauen egitura honako honen antzekoa dela:

⁸ 'Arazorik gabe' diogu, ustezko ezabaketa horien emaitza begien bistan dagoelako. Alegia, hutsune horiek hor daude. Beste kontu bat da jakitea ea zein den ezabaketa horien berri emateko behar den 'tresneria' gramatikal egokia, juntaduran gertatzen bide diren elipsiei buruzko proposamen teorikoak ugari izan baitira (ik. Amundarain 2002 besteak beste).

⁹ Dena dela, euskaraz era honetako galderetan galde hitzek (ZER?) eta hauta-galderazko sintagmek (ZURIA ALA GORRIA?) modu bertsuan jokatzen dutela dirudien arren —batak eta besteak galdegai gunean agertu behar dute—, beste hizkuntza batzuetan antzekotasun hori ez da berdín gertatzen. Gaztelaniaz, esaterako, galde hitzek modu batera jokatzen dute (perpausaren ezker buruan kokatzen dira), baina hauta-galderen aurrean beste modu batera jokatzen du gaztelaniak, hauetan sintagma juntatuak eskuin aldean kokatzen baitira, foko gisa:

- a. ¿Dónde vives? / *¿Vives dónde?
(Non bizi zara? / *Bizi zara non?)
b. *¿En Madrid o en Paris vives? / ¿Vives en Madrid o en Paris?
(Madrilen ala Parisen bizi zara? / *Bizi zara Madrilen ala Parisen?)

Euskaraz galde hitzek eta galdegaiek kokagune bera hartzen dute, gaztelaniaz ez bezala.

Bigarren aukeran, berriz, bi perpaus juntatu beharko genituzke, (28)an bezala. Nolanahi ere, badirudi bi aukera horietako batek errazago konpon ditzakeela zenbait arazo, komunztadurarena, besteak beste.

3.2. Komunztadura arazoak

Komunztaduraren kontu hau aipatzen du Euskaltzaindiak (1994: 165-166) ere. Ahotan darabiltzagun juntadura hauek, sorreratik beretik, osagai bakar bat osatzen badute, juntagaiak ‘hirugarren pertsona’ deitu ohi ditugun horietakoak direnean, ez dago inolako arazorik: [*liburua ala diskoa*] moduko juntadura bat ‘3. pertsona singularra’ da eta kito:

(31) [Liburua ala diskoa] eskatu duzu?

Baina, juntagaiak pertsona edo numero desberdinekoak badira, adibidez, [*zu ala Mikel*] edo [*gizon honek ala polizia haiek*], orduan arazoak sortzen dira berehala:

- (32) a. Zu ala Mikel joango da? / *Zu ala Mikel joango zara? / ?Zu ala Mikel joango zarete?
 b. Mikel ala zu joango zara? / *Mikel ala zu joango da? / ?Mikel ala zu joango zarete?
 c. Gizon honek ala polizia haiek dute arrazoi? / *Gizon honek ala polizia haiek du arrazoi? / ?Polizia haiek ala gizon honek dute arrazoi?

Dirudienez, bigarren juntagaiaren arabera gertatzen diren komunztadurak onargarriagoak dira. Horrenbestez, gramatikaltasun epai hauek zuzenak badira, gauzak errazago azal litezke oinarrian perpaus juntadura daukagula onartuta, eta ez perpaus barneko osagaien arteko juntadura dugula aldarrikatuz. Kasu hauetan behintzat, perpaus juntadurari behar diren ezabaketak aplikatuz, azalean ageri zaigun egiturara iritsiko ginateke:

(33) [[Gizon honek ~~du~~ arrazoi] ala [polizia haiek dute arrazoi]]?

Praktikan, jakina, komunztadura arazo hauei ihes egiteko bideak badira, galdera bikoiztea adibidez:

- (34) a. Nork du arrazoi? Gizon honek ala polizia haiek?
 b. Gizon honek ala polizia haiek? Nork du arrazoi?

Hauetan ez daukagu komunztadura arazorik, galde hitzaren arabera koa izango baita komunztadura hori, eta arazoa egongo litzatekeen osagaian adizkirik ez baita ageri. Esamolde hauetan nolabaiteko aposizioa edo dugu. Dena dela, holakoen berri emateko ere bide errazagoa dirudi hauta-galderen oinarrian perpaus juntadura dugula onartzeak:

(34') a. Nork du arrazoi? Gizon honek (du arrazoi) ala polizia haiek (dute arrazoi)?

Hain zuzen, (34b)ren parafrasitatz eman daiteke honako hau ere:

- b. Gizon honek ala polizia haiek dute arrazoi? Nork?

Izan ere, pentsatzekoa da (34a)ko [*gizon honek ala polizia haiek*] osagaia, nahiz (34'b)ko [*nork*] soila, zerbait izatekotan, perpaus direla, eliptikoak badira ere, perpaus eliptiko baten ‘hondarrak’.

Perpauk honen eta beste mordoxka baten berri ere, denak baliokideak, erraz eman daiteke perpauk juntaturatik abiatuta. Determinatzaile Sintagmen juntadura oinarrikoa dela onarturik, arazo gehiago izango genituzke.

3.3. Entonazioa

Juntadura hauek duten entonazio bereziak ere leku berera garamatza. Har dezagun honako adibide hau:

(35) Kafea ala tea hartuko duzu?

Ustekko lehen juntagaiaren ostean eten bat gertatzen da. Gainera, goranzko entonazio nabarmena du lehenbiziko juntagai horrek.¹⁰

(35') Kafea ala ↑ tea ↓ hartuko duzu?

Eten horren ostean, halaber, tarteki gisa, iruzkinak txerta daitezke:

(36) Kafea, besteetan bezala, ala tea hartuko duzu?

Delako tarteki honen kokagunea, berez, perpausen artean dago:

(37) a. Kafea hartuko duzu, besteetan bezala, ala tea (hartuko duzu)?
b. *Kafea, besteetan bezala, hartuko duzu, ala tea (hartuko duzu)?

Hortaz, (36)ko [kafea] sintagma ez da, besterik gabe, Determinatzaile Sintagma bat, elipsia jasan duen perpauk baten hondarra baizik. Eta arrazoi beragatik, (35) perpauk ere oinarrian perpauk juntadura duela pentsatzeko eskubidea dugu:

(35'') [[Kafea hartuko duzu] ala [tea hartuko duzu]]?

Gauza bera gertatzen da perpauk horri beste taxu bat ematen diogunean ere:

(38) Kafea hartuko duzu, ↑ ala tea? ↓

Oraingoan, ordea, etena eta goranzko entonazioa pixka bat eskuinalderago gertatzen da, juntagai den lehenbiziko perpaukaren ondoren, hain zuzen.¹¹

¹⁰ Brucartek (1999: 2812) gaztelaniaz ari dela, honela dio: "Cuando el vaciado se da en estructuras coordinadas (...) es opcional colocar una inflexión entonacional inmediatamente antes del resto: Luisa fue a París y María, a Londres". Oin-oharrear, berriz, honela dio: "según Navas Ruiz (1962), la inflexión entonacional (o pausa) trasluce en los casos de elipsis la presencia de un verbo tácito". Euskaraz ere antzera dira gauzak, nonbait.

¹¹ Entonazio hau giltzarri gertatzen da hauta-galderak direnen (Escandell-ek 1999 "interrogativas disyuntivas" deitzen dituenen) eta galdera osoen juntaduraren artean bereizketa egin nahi bada ("interrogativas totales con disyunción", Escandell-en arabera). Gaztelaniaz entonazioaren bidez bereiz daitezke. Euskaraz, entonazioaz gainera ALA/EDO aukera ere hor dugu:

(i) a. Azken bi urteotan bekaduna izan zara ↑ ala lan kontratua izan duzu? ↓
b. Azken bi urteotan bekaduna izan zara → edo lan kontratua izan duzu? ↑

(ia) hauta-galdera dugu. Hiztunak auresuposatzen du bi erantzun izan daitezkeela, baina horietako bat bakarria egiazkoa. Adibidez, 'lan kontratua izan dut'. (ib)n, aldiz, galdetzen dena da ea egia den bekaduna izan zarela edo lan kontratua izan duzula. Honen erantzun posible bakarria 'bai' edo 'ez' da.

Perpauk hauen guztien entonazioa aintzat hartzen badugu, hortaz, zail egiten da (35)eko [kafea ala tea] jatorrizko osagaitzat hartzea.

3.4. Zehar galderen juntadura

Gorago, ondoko perpauk honen tankerakoei okerrak iritzi diegu:

(39) *Liburuak zenbat balio du ala nork idatzia da?

Baina beste honako hau, aldiz, zuzena da, dudarik gabe:

(40) Liburuak zenbat balio duen ala nork idatzia den galdetu du?¹²

(39) okerra baldin bada baina (40) zuzena, azken honen analisisa ezin daiteke izan (40'a), (40'b) baizik:

- (40') a. *[[Liburuak zenbat balio duen] ala [(liburua) nork idatzia den]] galdetu du?
 b. [[Liburuak zenbat balio duen] galdetu du] ala [[(liburua) nork idatzia den] galdetu du]?

Horra beste argudio bat, itxuraz perpausa baino 'beheragoko' juntadura hauen-tzat bigarren irtenbidea, elipsiarena, proposatzeko. Beraz, (40)ren jatorrian (40'') izango genuke:

(40'') [[Liburuak zenbat balio duen] ~~galdetu du~~] ala [[(liburua) nork idatzia den] galdetu du]?

Honako perpauk hauen arteko kontrasteak ere bide bera seinalatzen digu:

- (41) a. [Isildu eta lanean hasteko] esan dio. (cf. Isildu (zaitez) eta hasi zaitez lanean.)
 b. [Isiltzeko eta lanean hasteko] esan dio.
 (42) a. [Isildu edo lanean hasteko] esan dio. (cf. Isildu (zaitez) edo hasi zaitez lanean)
 b. [Isiltzeko edo lanean hasteko] esan dio.
 (43) a. *[Isildu ala lanean hasteko] esan dio? (cf. *Isildu (zaitez) ala hasi zaitez lanean)
 b. [Isiltzeko ala lanean hasteko] esan dio?

Bi agindu-perpauk ETA nahiz EDO juntagailuaren bidez juntatzea zilegi da, non-bait, goiko (41-42) adibideek erakusten diguten bezala, baina ALA-ren bidezko junta-dura, hauta-galdera alegia, ez da zilegi:

(43') a. *Isildu zaitez ala lanean has zaitez?

Euskaraz, ALA juntagailuaz gainera, entonazioa ere hor dugu. Gaztelaniaz, aldiz, bietan juntagailu bera erabiltzen denez, entonazioa da bereizketa egiteko modu bakarra:

- (ii) a. Este último año has estado de becario ↑ o has tenido contrato de trabajo? ↓
 b. Este último año has estado de becario o has tenido contrato de trabajo? ↑

¹² Perpauk hau ere juntagailuaren aurrean eten bat duela eta goranzko entonazioarekin ahoskatu behar da ongi ulertzeko:

- (i) Liburuak zenbat balio duen ↑ala nork idatzia den galdetu du? ↓

Hala ere, (43b) zuzena bada, hemen ere agindu perpaus bat mendean duten bi perpausen arteko juntadura dugula onartu behar, hots:

(43') b. [[Isiltzeko] ~~esan dio~~] ala [[lanean hasteko] esan dio]?

Hortaz, badirudi ALA-k perpausak juntatzen dituela. Itxuraz perpaus ez diren beste juntadurak ere perpausen juntaduratik erator daitezke, horrenbestez.

3.5. ALA juntaduraren galdegaitasuna

Honako adibide hauetan ere, jatorrizko osagaia dirudien [*zuria ala gorria*] sintagma perpausen juntaduratik eratorri ezinik ez da:

- (44) a. [Zuria ala gorria] nahi duzula esan diozu?
b. [Zuria ala gorria] esan diozu nahi duzula?

Adibide hauek pentsarazi liezagukete egiazki [*zuria ala gorria*] osagai dela eta hala sortua dela, gainera, oinarri-oinarritik. Baina ondorio hori ez da ezinbestekoa. Elipsiaren bidetik ere iritsi gaitzke egitura horietara:

- (45) a. Zuria ~~nahi duzula esan diozu~~ ala gorria nahi duzula esan diozu?
b. Zuria ~~esan diozu nahi duzula~~ ala gorria esan diozu nahi duzula?

Juntaduran, oro har, gaikidetasuna eskatzen da. Eta elipsia gertatuko bada, areago. Gaikidetasun honen barnean sartzen da *mintzagai egiturek* paraleloak izan beharra. Hau nahitaezkoa da juntaduran gertatzen diren ezabaketak gertatuko badira. Hori argi ikusten da goiko adibideetan: kontrastean dauden osagaiak bakarrik uzten dira, nahitaez, agerian. Mintzagai/galdegai egituran maila bereko diren osagaiak jartzen ditugu kontrastean. Adibidez, honako hauetan bada kontrasterik, mintzagai/galdegai egituraren paralelotasuna ere bai baita:

- (46) a. ZURIA eskatu zuen Mikelek ala GORRIA eskatu zuen Mikelek?
b. Mikelek, ZURIA eskatu zuen ala GORRIA eskatu zuen?

Ordea, ez du balio mintzagai egitura desberdineko perpausak juntatzeak:

- (47) *ZURIA eskatu zuen Mikelek ala gorria MIKELEK eskatu zuen?

Hemendik, paralelotasunik ez baita, ez dugu gauza handirik aterako.

Hortaz, hauta-galdera hauek agerian jartzen dute galdegaien kontrastea. Eta elipsiaren ondoren, galdegai horiek dira ALA juntagailuak juntatzen dituenak eta osagai bakar gisa agertzen zaizkigunak. Horrela azal liteke, modu errazean, zergatik agertzen diren juntadura hauek galdegai gunean, aditzaren aurre-aurrean.

Horrenbestez, emandako arrazoi guztiengatik, baiezta dezakegu [A ala B] moduko egiturak, nonbait, perpausa baino beheragoko osagai itxura izan arren, holakoek azpian perpaus juntadura dutela.

Perpausen juntaduratik abiatuta, gauzek errazago dirudite, elipsiaren bidea eskura dugun heinean. Bide hau da Han & Romerok (2004) eskaintzen dutena. Funtsean, galderei dagokien mugimendua (Larson 1985) eta juntaduran ohikoak izan ohi diren elipsiak (Schwartz 1999) konbinatuz lortzen bide dira hauta-galderak:

- (48) Did John drink coffee or tea?

(48) moduko hauta-galdera honako egitura honetatik eratorria litzateke:

(39') Q_i did t_i [John drink coffee or John drink tea]

Euskaraz ere, berdin.

4. *Bai-ala-ez* galderak

Orokorrean, hauta-galderetan [A ala B?] galdetzen dugu. *Bai-ala-ez* galderak ere, egiazki, [A ala B?] galdera kasu bat izango lirateke. Har ditzagun honako bi perpaus hauek:

- (49) a. Irakurri duzu Lertxundiren azken nobela ala ez (duzu irakurri)?
 b. Irakurri (al) duzu Lertxundiren azken nobela?

Bi perpausok, esanahiari dagokionez, baliokide ditugu, funtsean:¹³ bietan galdera bat dugu eta bietan baiaren eta ezaren arteko hautua egiteko eskatzen da. Horregatik, gramatikariek *bai-ala-ez galdera* deitzen diete (49b) bezalakoei. (49a) koei, berriz, *hauta-galderak*. Hala ere, (49)an bi galdera mota desberdin direla esan beharrean, bakoitza bere egiturarekin, biak galdera mota bera direla ere esan genezake eta bata bestetik eratorritzat eman. Denetarako proposamenak egin izan dira: Bolinger-ek (1978), Escandell-ek (1999) eta beste hainbatek, adibidez, bakoitza egitura beregaintzat hartzen dute, bata bestetik eratortzeko premiarik ez dute ikusten. Beste batzuek egitura beretik eratortzen dituzte bai hauta-galdera zein *bai-ala-ez* galdera. Adibidez, Karttunen-ek (1977: 5, 15) *bai-ala-ez* erako galdera hauek “syntactically ‘degenerate’ alternative questions” gisa kontsidera daitezkeela dio. Han & Romerok (2004), berriz, airean uzten dute kontua. Gure artean ohiko azterbidea onartu izan da, bai-ala-ez galdera hauek perpaus bakuntzat hartuz eta *bai-ala-ez* operatzaile isil bat aldarrikatuz (Ortiz de Urbina 1989 eta 1999, adibidez; Artiagotia 2000).

Galdera hauek ‘ala ez’ osagaia agerian dutenean, (49a) modukoetan, sintaktikoki hauta-galderak dira, garbi. Eta bi aldaeren artean (perpaus bakun tankera duenaren eta ‘ala ez’ erantsia duenaren artean) zenbaitetan nabari daitekeen alde semantikoa (ik. Bolinger 1978), juntagaietan dagoen material diferenteari egotzi lekiok, Han & Romerok (2004: 557) dioten bezala.

‘Ala ez’ eranskinik ez dugunean, bi aukera izan litezke, teoriarik behintzat:

- (49') a. [GALDERA [irakurri duzu Lertxundiren azken nobela] ala [ez duzu irakurri Lertxundiren azken nobela]]?
 b. [GALDERA [irakurri duzu Lertxundiren azken nobela]]?

Batean juntadura eta elipsia izango genuke. Bigarrean ez litzateke elipsiaren beharrik izango. Ezezko hautuaren interpretazioa semantikari utziko litzaioke (Karttunen 1977).

Badira, nolnahi ere, <juntadura + elipsia> formula hobestera eraman gaitzaketen argudio batzuk.

¹³ (49a)k, hala ere, izan dezake zakar puntu bat, (49b)k ez duena.

4.1. *Bai-ala-ez* galde-perpaua jokatuak eta jokatugabeak

Bai-ala-ez erako zehar-galderak adizki jokatua duenean, (50)eko aukera guztiak zilegi dira, perpaua bakun soil gisa emandakoa eta juntadura agerian duena:

- (50) a. Ez dakit [joango naizen]. / Ez dakit [joango naizen ala ez].
 b. Ez dakit [Bilbora joango naizen]. / Ez dakit [Bilbora joango naizen ala hemen geldituko naizen]. / Ez dakit [Bilbora joango naizen ala ez].

Aldiz, zehar-galdera jokatugabeetan ez daukagu holako aukerarik, ezinbestekoa da zehar-galdera perpaua juntadura gisa ematea:

- (51) a. *Ez dakit [joan]. / Ez dakit [joan ala ez].
 b. *Ez dakit [kontzertura joan]. / Ez dakit [kontzertura (joan) ala zinera joan]. / Ez dakit [kontzertura [joan ala ez (joan)]]. / Ez dakit [[kontzertura ala zinera] joan]. / Ez dakit [kontzertura joan ala zinera].
 c. *Ez dakit [autoa erosi].¹⁴ / Ez dakit [autoa (erosi) ala motorra erosi]. / Ez dakit [autoa erosi ala ez].

Perpaua jokatuak eta jokatu gabeak erakusten duten kontraste honek aditzera eman lezake *bai-ala-ez* erako galderak jatorriz ez direla bakunak, perpaua juntatuetatik eratorriak baizik. Azaldu beharko litzateke, hala ere, zergatik perpaua jokatugabeetan ez den zilegi bertsio laburtua, nolabait esateko. Arrazoa izan liteke [Ez dakit [kontzertura ala zinera] joan] modukoetan galdera izaera agerian dagoela. ALA juntagailuak zerbaitearako balio behar du. [Ez dakit [nora joan]] edo [ez dakit [joango naizen]] perpaua ere agerian dute galdetasuna. Aldiz, *[ez dakit autoa erosi] perpaua ez du horrelakorik.

4.2. Entonazioa

Bai-ala-ez galderen entonazio berezia maiz hartu dute hizkuntzalariek ahotan. Nabarmena da ALA juntaturako lehenbiziko juntagaiak, (52a), eta *bai-ala-ez* erako galde perpauak, (52b) (AL partikularik gabe ematen dugunean) oso antzeko entonazioa dutela. Batak zein besteak gorantz egiten dute amaieran. Holakoetan, gainera, juntadura agerian denean, juntagailuaren aurrean halako eten bat edo gertatzen dela ematen du:

- (52) a. Etxea hutsik dago ↑ ala norbait bizi da oraindik? ↓
 b. Etxea hutsik dago? ↑

Pentsa liteke (52b) etendako perpaua bat dela, eta bigarren atala isilpean utzi dela. Isilpean utzi arren, ordea, 'ala ez' balu bezala interpretatzen da. Goranzko entonazioa dugu, nolana ere. Hortaz, elipsi moduren bat badela pentsa genezake. Goranzko entonazio horrek perpaua oraindik ere nolabait 'segitzen' duela adierazten du.

¹⁴ Perpaua hau zuzena izango da etenda ematen bada, ahozko hizkeran maiz gertatzen den bezala:

- (i) a. Ez dakit kontzertura joan...
 b. Ez dakit Bilbora joan...

Holako etenak, bestalde, maiz samar gertatzen dira bestelako perpausetan ere. Pentsa, esaterako, baldintzazkoekin zer gertatzen den:

- (53) a. Gazteago banintz!
 b. *Galdera*: Nork apurtu du leihoa?
Erantzuna: Jakingo banu.
 c. *Galdera*: Zer ordutan etorriko zara?
Erantzuna: Lanez nola nabilen.

Solas mailan holakoak gertatzea arrunta da, galderetan eta baldintzazkoetan bezelaki. Bestalde, (52b)ren entonazioa eta beste honena zeharo desberdina da:

- (54) Etxea hutsik al dago? ↓

Honetara itzuliko gara aurrerago.

4.3. Parafraasi erlazioa

Bai-ala-ez gisako galderak eta hauta-galderak jatorri bereko direla frogatzeko eman izan diren argudio nagusien artean parafraasi-erlazioa dugu. Bolinger (1978), hain zuzen, *bai-ala-ez* galderak hauta-galderak ez direla frogatzen saiatzen da eta zalantzan jartzen du bi perpausen arteko baliokidetasun semantiko hori. Horretarako, hamabi testuinguru desberdin hartzen ditu kontuan, zeinetan balizko kideetasun hori ez baita gertatzen. Horietako bat aipatzearen, seigarrena har dezakegu kontuan. Ingelesezt, *somelany* eta *often/ever* moduko bikoteetako kideek banaketa desberdina dute: polaritate negatiboa duten *any* eta *ever* ongi moldatzen dira ezezko aukera eskaintzen duten perpausetan. Aldiz, baiezkoa lerratzen diren *some* eta *often*-ek tupust egiten dute '*or not*' ezezko alternatiba horrekin:

- (55) a. Have you often been there? (galdera arrunta)
 b. ?Have you often been there or not? (galdera bitxia omen)
 c. Have you ever been there or not?

Often-ek baiezko erantzunari bide ematen dionez, kontraesanean sartzen da, nonbait, '*or not*' gehigarri horrekin.

Euskaraz, hitz horien pareko izan litezke *zerbait/ez* edo *maiz/inoiz*: Azken hitz-bikote hau kontuan hartzen badugu:

- (56) a. Maiz/inoiz izan zara Indian? (cf. *Izan zara maiz Indian? / Izan zara inoiz Indian?)
 b. Maiz izan zara Indian ala ez? (cf. *Izan zara maiz Indian ala ez?)
 c. Inoiz izan zara Indian ala ez? (= Izan zara inoiz Indian ala ez?)

Hortaz, pentsa liteke euskaraz ere ingelesezko kontu bertsua dugula. Hala ere, hitz hurrenkera aldatzen badugu, gauzak aldatu egiten zaizkigu:

- (57) a. *Izan zara maiz Indian ala ez?
 b. *Izan zara maiz Indian?

Baina *inoiz*-ekin egiten badugu proba, emaitza erabat zuzena da bi kasuetan:

- (58) a. Izan zara inoiz Indian ala ez?
 b. Izan zara inoiz Indian?

(56) eta (57) kontuan hartuta, bistan da hitz ordena desberdinak ondorioak dituela. Errepara diezaiogun (57)ko bikoteari. Ohartuko gara (57a) okerra bada, behar-bada, (57b) ere okerra delako izan daitekeela. Hitz-hurrenkera mintzagai-egituraren isipilu da. Gauzak horrela, *maiz*-ek, beste adberbio askok bezala (*sarri*, *askotan*, *ongi*...), galdegai izateko joera du eta ez du perpausaren baiezkotasuna fokalizatzeke aukerarik uzten, honako bikote honek salatzen duen bezala:

- (59) a. *Joaten zara maiz Indiarra.
b. *Joaten zara maiz Indiarra?

Inoiz-ek, berriz, bestela jokatzten du:

- (60) Joan zara inoiz Indiarra?

(56a) zuzena da, eta (57a) eta (57b) okerrak, azken perpaus hauetan *maiz ez* biltzateke galdegaia izango. Kontua da, *MAIZ*-ek galdegai izateko joera badu, (56a)n joera hori errespetatu dela eta, horregatik, perpausa zuzena da. Aldiz, (57)an *MAIZ ez* da jadanik galdegai. Galdegaia, perpausaren baiezkotzasuna izango litzateke. Hortaz, ez-gramatikala. *INOIZ*-ek, aldiz, *ez* du horrelako eskakizunik, nonbait. (56c) edo (60) modukoetan, *bai*-ri kontrajarririk *ez* dugu, *bai-ala-ez* galdera dugu alegia, eta *INOIZ* bezalako adberbioak ez du debekurik.¹⁵

MAIZ/INOIZ kontraste honen arrazoiak direnak direla, parafraasi erlazioak aski indar duela ematen du *bai-ala-ez* galderen azpian ere perpaus juntadura dugula esateko.

4.4. *Bai ala ez galderetako galdegaia*

Hauta-galderetan, oro har, bi proposizioen arteko hautua egiteko eskatzen zaio solaskideari. *Bai-ala-ez* galderetan aukera hori baiaren eta ezaren artean egin behar da. Hauta-galderetan, galdegaiaren arteko hautua aurkezten da, honako perpaus hauetan bezala:

- (61) a. *MIRENEK* eman zion Josebari pilota ala *MATTINEK* (eman zion)?
b. *PILOTA* eman zion Mirenek Josebari ala *PALA* (eman zion)?
c. *EMAN* egin zion Mirenek Josebari pilota ala *BOTA* (egin zion)?

Edo beste hauetan bezala:

- (62) a. Ura nahi duzu ala ez duzu ezer behar?
b. Ura ala ardoa nahi duzu?

Hauetan denetan, galderaren ‘gaia’ juntadura bera da: [A ala B].

¹⁵ Ohartu, hitz hurrenkera aski argia gertatzen dela euskaraz. Aditza hasieran dugularik, perpausaren baiezkotasuna fokalizatzen dugu. Aditzaren aurretik beste osagaien bat ezartzen badugu, berriz, hau da galdegaitzat hartzen duguna:

- (i) a. Etorri da Mikel (ala ez)?   (bai ala ez?)
b. Mikel etorri da (ala Joseba)?   (Mikel ala Joseba?)

Itxuraz perpaus bakun gisa agertzen zaizkigun *bai-ala-ez* galderetan ere hautu bera dugu:

(63) Eman zion Mirenek Josebari pilota?¹⁶

Izan ere, (63)an egin beharreko hautua honako hau da:

(63') Eman zion Mirenek Josebari pilota ala ez zion eman?

Oraingoan, baiaren eta ezaren arteko hautua dugu. (63) perpaus bakuna dugula ontzat emanez gero, ohiko azterbidea da onartzea badela operatzaile isil bat, 'bai ala ez operatzailea' (cf. Ortiz de Urbina 1989, 1994...). Horrela, (63) perpausak honako egitura izango luke:

(63'') [_{KonpS} Op [_{Konp'} [_{Konp} [+Q] [_{A+Infl} eman zion]_j] [_{InflS} Mirenek Josebari pilota t_j]]]

Adizkia trinkoa denean, isilpeko operatzaile hori, BA- gisa 'gauzatzen' omen da:

(64) a. Badakizu nire izena?

b. [_{KonpS} ba- [_{Konp'} [_{Konp} [+Q] [_{A+Infl} dakizu]_j] [_{InflS} pro nire izena t_j]]]

Agerian galde hitzik ez denez, galdegaia perpausaren baiezkotasuna denean A-1 (aditza lehenen) gisa gauzatua agertuko zaigu perpaus hori (Ortiz de Urbina 2008: 62). Zati-galderetan, aldiz, 'aditza bigarren' (A-2) gertatzen da, galde-hitza (*nori*) KONPS-ren espezifikatzaile gunera eta adizkia KONP-era mugitu ondoren:

(65) a. NORI eman zion Mikelek pilota?

b. [_{KonpS} Nori_i [+Q] [_{Konp'} [_{Konp} [+Q] [_{A+Infl} eman zion]_j] [_{InflS} Mikelek t_i pilota t_j]]]

Zati-galdera edo NZ-galdera deitzen direnetan, galde hitza eta galdegaia bat eta bera da.

Baina *bai-ala-ez* galderetan, adierazpenezkoetan bezalaxe, baiezkotasunaz edo ezezkotasunaz gainera, bestelako galdegai bat ere izan daiteke eta izan ohi da (ik. Artiagoitia 2000: 268-271). Alegia, goiko (63)ren parean, beste honako hauek ere zilegi dira, bakoitzak galdegai desberdina duela:

(66) a. MIRENEK eman (al) zion Josebari pilota?

b. PILOTA eman (al) zion Mirenek Josebari?

c. EMAN egin (al) zion Mirenek Josebari pilota?

Baina (63)an ez bezala, (66)koetan *bai-ala-ez* galdera ez ezik, badugu bakoitzean beste galdegai bat ere: batean MIRENEK, bestean PILOTA, eta hirugarrenean EMAN. Denetan dugu galdegaia. Ohiko azterbidea gaitzetsi gabe, hemen erakutsi nahi genukeena da perpaus juntaduran oinarritutako analisiak oso modu egokian bistaratzten dituela *bai-ala-ez* galdera hauen 'bai ala ez' hautua batetik, eta galdegaia bestetik. Gainera, denak hauta-galdera direla onartuz gero, lan honetan aipatu ditugun perpaus mota desberdin guztientzat analisi bateratu bat eskaintzeko gai izango ginateke.

¹⁶ Holako *bai-ala-ez* galderetan (eta adierazpenetan ere bai) hau izan ohi da ordena ohikoa, nahiz eta bestelakoak ere zilegi diren (cf. Artiagoitia 2000: 268). Adibidez:

(i) Mirenek Josebari pilota, eman zion?

(ii) Mirenek, eman zion pilota Josebari?

(63) eta (66)ko galdera guztiak *bai-ala-ez*-koak dira eta ‘ala ez’ gehigarria agerian dutela ere eman daitezke:

- (67) a. Eman zion Mirenek Josebari pilota ala ez?
 b. MIRENEK eman zion Josebari pilota ala ez?
 c. PILOTA eman zion Mirenek Josebari ala ez?
 d. EMAN egin zion Mirenek Josebari pilota ala ez?

Hala ere, (67a)n hauta-galderak berezko duen galdegaien arteko kontrastea baiaren eta ezaren artekoa soilik den bitartean, (67b, c eta d)ren kasuan, baiaren eta ezaren artekoa da, egia, baina beste galdegai bat ere barnean dela. Honako perpaus hauek lagunduko digute kontua argitzen:

- (68) a. Eman zion pilota ala ez zion eman?
 b. PILOTA eman zion ala ez? (= PILOTA eman zion ala ez zion PILOTA eman?)
 c. PILOTA eman zion ala PALA eman zion?

Lehenbizikoan, egin beharreko hautua ‘bai ala ez’ da, besterik gabe. Bigarrenean, aldiz, ‘pilota (BAI) eman ala pilota EZ eman’, eta hirugarrenan, ‘PILOTA ala PALA’. Lehenbizikoan, bi perpaus juntatu ditugu eta bien arteko diferentzia bakarra, eta kontrastea, BAI eta EZ-en artekoa da eta, horrenbestez, ALA juntagailuak bi galdegai hauen arteko hautua egitea eskatzen du. Bigarrenean, kontrastea osagai “zabalagoen” artean gertatzen da, baina orain ere, baiezkoko perpaus baten eta ezezko beste baten artean. Hirugarrenean, aldiz, baiaren eta ezaren arteko kontrastea barik, PILOTA eta PALA galdegaien artekoa da. Edonola ere, denetan bi proposizioen arteko hautua dugu. Baina hemen interesatzen zaiguna da (68a eta b) modukoetan bakarrik dela zilegi perpaus bakun gisa ematea edo ‘ala ez’ gisako jarraipena gehitzea. Hain zuzen, hauek dira ‘bai-ala-ez’ galdera deitzen direnak. Guk (68)ko guztiak hauta-galdera direla aldarrikatzen dugunez, esan behar dugu *bai-ala-ez* galdera deitu ohi direnek azpimultzo bat osatzen dutela eta baiezkoko eta ezezko proposizioen arteko kontrastea eskaintzen dutela. Juntaturaren bidea onartuz gero, aski erraz azal daiteke galdegaien kontu hau, juntagai bakoitzak berea baitu eta bateko eta besteko galdegai horiek kontrastean ematen ditugu. Bestalde, ustezko bigarren juntagaiaren erabateko elipsiak ere aski oinarri izango luke, holakoak baiaren eta ezaren arteko hautu gisa interpretatzen baititugu beti. Hots: ‘ala ez’ gehitzea onartzen dutenak bakarrik dira *bai-ala-ez* motako hauta-galderak “gehitzea” onartzen dutenak edo, hobeto esan, “ezabatzea” zilegi dutenak.

Gauzak horrrela, [*Etorri da Miren?*] eta [*Etorri da Miren ala ez?*] galderak balio-kide dira. Beraz, bidezko dirudi bientzat jatorri bera proposatzea: perpaus junta-dura + elipsia, alegia:

- (69) [[*Etorri da Miren*] ala [*ez da etorri*]]?

Perpaus hauen interpretazioa, gainera, beti horixe da: ‘X bai ala X ez?’.¹⁷ Hain zuzen, beti interpretazio horixe izateak egiten du zilegi aldarrikatzen dugun elipsia.

¹⁷ Dena dela, bada hemen arazo bat. Izan ere, galdera hauek ezezkoak ere izan daitezke:

- (i) Ez zenekien azpeitiarra nintzela?

Hemen isilpeko osagaiak kontrakoa izan behar duenez, baiezkoko izango da. Dena dela, normalean zergatik ematen dugun lehenbizi baiezkoko eta ondoren ezezkoak, aztertzea da. Ez hemen, noski. (i)eko perpaus ezeztatu horren interpretazioa zein den, zer auresuposatzen duen eta abar ere aztertu behar litzateke.

Gauza bera gertatzen da bestelako galdegaia duten *bai-ala-ez* galderekin ere, (66)koekin alegia. Hauetan ere, perpaus bakun itxurako galdera eta ‘ala ez’ juntagaia erantsirik daramana modu berean interpretatzen dira. Hortaz:

- (70) a. [[MIREN etorri da] ala [ez da MIREN etorri]]?
 b. [[MIREN etorri da] ala [ez da MIREN etorri]]?

Galdera hauek ere modu jakin batean interpretatzen dira eta, horrenbestez, hemen ere badu zilegitasuna elipsiak.

Aldiz, hiztunak *bai-ala-ez* galdera barik bestelako hauta-galdera osatu nahi duenean, bigarren juntagaia, osorik edo zati batean, gordetzea ezinbestekoa gertatzen da. Hots: bigarren juntagaia osorik ezabatzea hemen ezinezko gertatzen da:

- (71) a. [[MIREN etorri da] ala [KARMELE (etorri da)]] ?
 b. [[MIREN etorri da] ala [KARMELE (etorri da)]]?
 c. *[[MIREN etorri da] ala [KARMELE (etorri da)]]?
 d. [[MIREN etorri da] ala [KARMELE (etorri da)]]?

Miren etorri da? galdetzen duenak (ik. 71c) ez du zehazki Miren ala beste norbait etorri den galdetzen, *Miren etorri den ala ez* baizik. Hortaz, elipsia kasu hauetan bakarrik aldarrika dezakegu.

4.5. AL partikula daramaten *bai-ala-ez* galderak

AL partikula duten *bai-ala-ez* galderentzat, ordea, beste eratorbide bat eskaini behar dela dirudi. Badakigu *bai-ala-ez* galderetan AL partikula txertatzen dutela euskaldun askok, ezinbestekoa ez bada ere, eta debeku batzuk ere badituen arren:

- (72) a. Nire lana, MIRENEK ikusi al du? ↓
 b. Nire lana, MIRENEK ikusi du? ↑

(72a)k eta (72b)k, AL partikula gorabehera, entonazioa ere zeharo desberdina dute. Batean goranzkoa, bestean beheranzkoa edo. Nolanahi ere, goranzko entonazio honek iradokitzen digu juntadura “eten” edo egin dugula. Galdera mota honen jatorrian juntadura dugula aldarrikatzeko argudio gisa erabili dugu gorago:

- (73) Nire lana Mirenek ikusi du ↑ala X-k ikusi du?↓ (= 72b)

Baina entonazio kontua bakarrik ez da. Izan ere, (72a) bezalako galdera honek ez du ‘ala ez’ gisako jarraipenik onartzen. Orokorrean, AL partikula eta ALA juntagailua gaizki “ezkontzen” dira:

- (74) a. *Miren etorri al da ala ez?¹⁸
 b. Artikulua JONEK irakurri (*al) du ala ez du JONEK irakurri?

ALA-juntadurarik ez du onartzen. Hortaz, juntadurarik ez bada, elipsiaren beharrik ere ez dugu. Perpaus bakuntzat har litezke, horrenbestez. Baliteke AL horren sorburua AHAL izatea. ‘Hilgo ahal haiz’ modukoetan pentsatzea aski dugu. Partikula

¹⁸ Nire euskarari hala da. Egia da, hala ere, beste euskaldun batzuentzat hau ere zilegi dela.

modal bat litzateke, denborarekin balioz aldatu dena.¹⁹ AHAL hori indar ilokuti-boaren adierazpen delarik, denboraren poderioz, indar horren balioa aldatu dela esan nahiko luke: desio batetik, erantzun-eskarira, galderara alegia.

(72b)n juntadura izan genezake azpian, lan honetan aldarrikatu dugun bidetik. Hau onartuz gero zilegi litzateke perpaus bakoitzari bere galdegai gunea ere onartzea, juntadura bere osoan “harrapatuko” lukeen galdera guneaz gainera. Rizzi-k (1997) Konplementatzaile sistema nola egituratua dagoen azaltzeko ematen duen bidea onartzen badugu,²⁰ funtsean, honelatsu taxutua legoke perpaus juntadura hori:

- (72') a. [_{INDAR-S [+GALDERA]} [_{FOKO-S} [ikusi du Mirenek nire lana] (ala [ez du ikusi Mirenek nire lana])] [... [...]]]?
(= ikusi du ala ez du ikusi?)
- b. [_{INDAR-S [+GALDERA]} [_{FOKO-S} MIRENEK [ikusi du nire lana] (ala [ez du MIRENEK ikusi nire lana])] [... [...]]]?
(= MIRENEK ikusi du ala ez du MIRENEK ikusi?)
- c. [_{INDAR-S [+GALDERA]} [_{FOKO-S} NIRE LANA [ikusi du Mirenek] (ala [ez du NIRE LANA ikusi Mirenek])] [... [...]]]?
(= Mirenek NIRE LANA ikusi du ala ez du NIRE LANA ikusi?)

Rizziren proposamena ontzat emanez gero, perpaus hauetan guztietan bada Indar Sintagma bat, galdera bat egiten ari garela adierazten diguna. Gainera, galdera hori hauta-galdera bada, esan nahi du galderaren fokoa, galdegaia, egiazki, disjuntzio bat dela. Horrezaz gainera, aukerako mintzagaiez gainera, Foko Sintagma bat ere izango dugu: lehenbiziko kasuan foko hori, galdegaia, juntadura osoari legokioke. Baina (72'b eta c)n, galdegai diferentea dugu: batean [*Mirenek*], bestean [*nire lana*].

Analisi zehatza asko findu beharko litzateke, nolana ere. Zilegi litzateke pentsatzea *bai-ala-ez* galdera hauek perpaus bakunak direla onartuta hobeki egokitzen ahal zaizkiola Rizziren eskemari (ik. Ortiz de Urbina 2008). Baina kontua da, bestela ere, agerian perpaus juntadura duten hauta-galderak badirela. Adibidez:

- (75) Norbaitek esan dizu ala amets egin duzu?

Eta hauen berri eman nahi bada, beharko da goiko (72'a)ren antzeko zerbait. Alegia, hemen galdera bakar bat egiten dugu eta, horrenbestez, galdera horretan Indar Sintagma bakarraren azpian txertatu beharko ditugu gainerako osagaiak, baita junta-

¹⁹ Lafittek (1944: 99) dioen bezala: “La particule *ahal* placée entre la négation *ez* ou encore l’affirmation *ba* et la forme personnelle du verbe donne à la phrase une nuance d’interrogation rassurée à sens optatif”. Iparraldeko *-a* atzikia, berriz, hemen hizpide dugun *ala* juntagailuaren arrastoa izan liteke. Azkueren (1923: §408) arabera, *ala* honen beronen jatorria [*ahal+ -a*] izango litzateke.

²⁰ Ikuspegi honen arabera, konplementatzaile sistema zenbait buru funtzionalek eta hauen islapenek osatuko luketen gune bat izango litzateke. Gune horretan atal finko bat izango genuke, batetik Indar Sintagma deitzen denak eta bestetik Jokatusun Sintagmak (Ortiz de Urbina (2008) terminologiari jarraituz) osatua. Eta horrezaz gainera beste atal bat Topiko eta Foko buruek eta hauen islapenek osatua, premien arabera. Indar buruaren inguruak perpausa adierazpenezkoa, harridurazkoa, galderazkoa, erlatiboazkoa eta abar den adieraziko luke. Jokatusunean, berriz, perpausa jokatu den ala jokatugabea den jasoko litzateke gutxienez. Horrezaz gainera, topiko eta foko buruak izango genituzke. Hots: perpausak honako itxura orokorra erakutsiko luke:

(i) [INDARRA [(TOP*) [FOK [(TOP*) [JOK [INFL S]]]]]]

gai diren perpausak ere. Gauzak zehazki nola diren azterkizun utziko dugu, hala ere. Azterkizun utziko dugun bezala, eskema honen barruan, *bai-ala-ez* galderetan erabil daitekeen AL partikula, edo -A atzizkiaren izaera eta kokagune zehatza.

5. Laburbilduz

Euskaraz, EDO eta ALA ditugu juntagailu hautakari nagusiak. Bigarrena, *hauta-galdera* deitu ditugunetan erabiltzen da. Lehenbizikoa, berriz, euskaldun askorentzat erabilgarri da bai hauta-galderetan bai adierazpen soiletan, galdera ez direnetan, alegia. Hauta-galderak perpaus juntatuen gainean eraikitzen direla defenditu dugu. Juntagaiak perpaus osoak izan litezke, nahiz eta ez den hau esamolderik ohikoena. Gure gramatiketan ere ez da gehiegi aipatzen holakorik, ez eta ere hauek zer egitura duten.

Behin perpaus juntaduraren premia onartuta, hemendik, elipsi bidez edo sortuko lirateke azalean perpausa baino beheragoko osagai direnen ALA juntadurak eta baita tarteko beste egitura asko eta asko ere. Komunztadura, entonazioa, perpausen menderakuntza eta holakoak argudio hartuta, frogatu uste izan dugu [*ardoa ala garagar-doa*] moduko osagaiak, juntadura soilak diruditen arren, perpausen juntaduratik eratorritzat har daitezkeela hauek ere.

Azkenik, *bai-ala-ez* galdera deitzen direnek ere jatorri bera lukete. Kontu honek eztabaidarako gai ugari eskaintzen du, baina hauen analisia bide beretik joan liteke. Horrela, hauta-galdera guztiak multzo berean sartuko genituzke, hots: analisi bate-ratua izango genuke. Hala ere, AL partikulaz baliatzen garenean, beharbada, perpaus juntadurara jo beharrik ez da. Kasu honetan AHAL partikula modalaren erabilera berezi baten aurrean egon gitezke. Hortaz, labur esateko, *etorri da inor?* modukoak eta *etorri da inor ala ez da inor etorri?* modukoak jatorri berekoak izango lirateke, baina *etorri al da inor?* jatorrizko egitura izan liteke, ez juntadurazkoa.

Ezker periferian metatzen diren osagaien teoria zuzena bada, badirudi hauta-galderen ezker buruan kokatzen dela [GALD] isilpeko operatzaile bat, juntadura osoaren galdetasunaren berri ematen diguna. Honen ondoren etorriko litzateke galdera honen fokoa, galdegaia alegia. Kasu honetan galdegai hori bi perpaus osoren juntadura izango litzateke. Dena dela, bide hau xehekiago aztertu beharko litzateke aurrerago.

Erreferentziak

- Amundarain, I., 2002, *Juntadura eta elipsia euskaraz*. Bilbo, UPV/EHUko Argitalpen Zerbitzua.
- Arteax, I., X. Artiagoitia & A. Elordieta (arg.), 2008, *Antisimetriaren hipotesia vs buru parametroa: euskararen oinarritzko hitz hurrenkera ezbaian*. Bilbao, UPV/EHUko Argitalpen Zerbitzua.
- Artiagoitia, X., 2000, *Hatsarreak eta parametroak lantzen*. Vitoria-Gasteiz, Arabako Foru Aldundia.
- Azkue, R. M.^a, 1925, *Morfología Vasca*. Bilbo [2. argitalpena: 1969, Edit. La Gran Enciclopedia Vasca.]
- Bolinger, D., 1978, «Yes-no questions are not alternative questions», in Hiz (arg.), 87-105.
- Bosque, I. & V. Demonte (arg.), 1999, *Gramática descriptiva de la lengua española*. Madril, Espasa.

- Brucart, J. M.^a, 1999, «La elipsis», in Bosque & Demonte (arg.), 2787-2863.
- Etxepeare, R. & J. Ortiz de Urbina, 2003, «Focalization», in Hualde & Ortiz de Urbina (arg.), 459-516.
- Euskaltzaindia, 1987, *Euskal Gramatika Lehen Urratsak I*. Bilbo, Euskaltzaindia.
- , 1990, *Euskal Gramatika Lehen Urratsak III (Lokailuak)*. Bilbo, Euskaltzaindia.
- , 1994, *Euskal Gramatika Lehen Urratsak IV (Juntagailuak)*. Bilbo, Euskaltzaindia.
- Franco, J., A. Landa & J. Martin (arg.), 1999, *Grammatical Analysis in Basque and Romance Linguistics*. Amsterdam, John Benjamins.
- Haegeman, L. (arg.), 1997, *Elements of Grammar*. Dordrecht, Kluwer.
- Han, C. & M. Romero, 2004, «The Syntax of WHETHER/Q ... OR questions: ellipsis combined with movement», *NLLT* 22, 527-564.
- Hiz, H. (arg.), 1978, *Questions*. Dordrecht, Reidel Publishing Company.
- Hualde, J. I. & J. Ortiz de Urbina (arg.), 2003, *A Grammar of Basque*. Berlin-New York, Mouton de Gruyter.
- Huddleston, R. & G. K. Pullum, 2002, *The Cambridge Grammar of the English Language*. Cambridge. Cambridge U. P.
- Johannessen, J. B., 1998, *Coordination*. Oxford, Oxford U. P.
- Karttunen, L., 1977, «Syntax and Semantics of questions», *Linguistics and Philosophy* 1, 3-44.
- Lafitte, P., 1944, *Grammaire Basque (Navarro-labourdin littéraire)*. Baiona, Librairie «Le Livre».
- Larson, R., 1985, «On the Syntax of Disjunction Scope», *NLLT* 3, 217-264.
- Mitxelena, L. & I. Sarasola, 1987, *Orotariko Euskal Hiztegia. Diccionario General Vasco I*. Bilbo, Euskaltzaindia, Mensajero, Desclée de Brouwer.
- Oihartzabal, B., 1984, «BA baiezko aurrizkia». *Euskera* XXIX: 1, 351-371.
- Ortiz de Urbina, J., 1989, *Parameters in the Grammar of Basque*. Dordrecht, Foris.
- , 1999a, «Force Phrases, Focus Phrases and Left Heads in Basque», in Franco, Landa & Martin (arg.), 179-194.
- , 1999b, «Focus in Basque», in Rebuschi & Tuller (1999).
- , 2008, «Indar sintagmak, Foku sintagmak eta ezkeraldeko buruak euskarán», in Arteax, Artiagoitia & Elordieta (arg.), 51-67.
- Rebuschi, G. & L. Tuller, 1999, *The Grammar of focus*. Amsterdam, John Benjamins.
- Rijk, Rudolf P. G. de, 2008, *Standard Basque. A progressive Grammar*. London, The MIT Press, Cambridge Mass.
- Rizzi, L., 1997, «The fine structure of the left periphery», in Haegeman (arg.), 281-337.
- Schwarz, B., 1999, «On the Syntax of either ... or», *NLLT* 17, 339-370.
- Villasante, L., 1976, *Sintaxis de la oración compuesta*. Oñate, Editorial Franciscana Aranzazu.